

جستاری در اعجاز عددی در قرآن کریم

حیدر علی حقوقی^۱
کریم عبدالملکی^۲
روح الله محمدی^۳

چکیده

بحث از اعجاز قرآن از مهم ترین دغدغه های قرآن پژوهان است که ضمن نشر آثار فراوان، افق های بسیاری از آن ناشناخته مانده است. نوشتار حاضر با عنوان مصادیق اعجاز عددی قرآن می باشد که به کنکاش در قرن اخیر با تکیه بر علوم روز چون ریاضی و کامپیوتر اشارت نموده که هدف آن دست یابی به یک نتیجه ی کلی در میزان صحت و سقم این نظریه است. روش گردآوری پژوهش، توصیفی تحلیلی و کتابخانه ای که با استفاده از کتب و مجلات تخصصی علوم قرآن و نرم افزارها تنظیم شده است.

اعجاز عددی موضوعی شگفت انگیز است که ضمن اشکالات فراوان مختص عدد خاصی نیست چون هر فرد یا گروه بسته به علاقه ی خود می تواند عدد دلخواه ملاک و به نتایج دست یابد. نقد های بسیاری چون استفاده از رسم الخط فعلی قرآن، توانایی بشر بر تناسق عددی و ... وارد است. ماحصل پژوهش این که در نتایج تشّت آرا به وضوح قابل مشاهده، لذا اطلاق اعجاز بر این نظریه صحیح نبوده و منحصرآ می توان آن را شگفتی در تناسب اعداد دانست نه این که آن را یکی از وجوه خدشه ناپذیر بدانیم که دلایل متقن بر آن ارائه شده باشد.

واژگان کلیدی

قرآن، اعداد، حروف مقطعه، حساب الجُمَّل.

۱. دانشجوی دکتری علوم و قرآن و حدیث، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

Email: hoghoghi@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم و قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی قم، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: K.abdolmaleki57@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم و قرآن و حدیث، دانشکده علوم و معارف قرآن کریم، دانشکده علوم قرآنی شاهرود،

Email: r.mohammadi@guran.ac.ir

شاهرود، ایران.

طرح مسأله

بخش اول: مفهوم شناسی و تاریخچه

گیرایی، زیبایی، نفوذ و تأثیر شگفت‌انگیز، شورآفرینی بی‌تردید از ابعاد اعجاز و از ویژگی‌های بی‌بدیل این کتاب آسمانی است. قرآن تنها در فکر بشر نفوذ نداشته بلکه در ژرفای قلب او نفوذ کرده است. در سیزده سال آغازین اسلام در مکه، شمشیر و سلطه در کار نبود. در کنار خصوصیات بارز اخلاقی پیامبر (ص) تنها عامل جذاب قرآن بود که این بزرگترین اعجاز و در عین حال قاطع‌ترین پاسخ به کسانی بود که اسلام را دین شمشیر می‌دانستند. بدان دلیل بود که خیل عظیمی از مردم عرب مجذوب قرآن شدند و قرآن در عمق جان و قلب‌های آنان نفوذ کرد. عرب معاصر با نزول قرآن هنگام برخورد با آن به شدت مات و مبهوت شده و دیوانه‌گون گردیدند. در آن حال مومنان و کافران فرقی با هم نداشتند. اینان مات ماندند و جذب شدند و ایمان آوردند، آنان مبهوت شدند، ناتوان گردیده و فرار کردند طوری که نتوانستند خود را از حوزه جذابیت قرآن بیرون ببرند. (فی ضلال القرآن)

مهم‌ترین شاخصه قرآن معجزه بودن این کتاب آسمانی است. در تعریف اعجاز تاکنون لغت‌شناسان تعاریفی را ارائه کردند که هر یک به بخشی از مفهوم اعجاز اشاره دارد. ابتدا به مفهوم لغوی اعجاز پرداخته، سپس از نظر اصطلاحی بررسی می‌گردد.

۱- معنای لغوی اعجاز

واژه عجز (ناتوانی) و مشتقات آن در قرآن شریف ۳۵ مرتبه تکرار شده است. در همه این موارد، مفهومی غیر از اعجاز قرآن می‌باشد. مانند «عجوزاً» (سوره صافات، آیه ۳۵). مقصود ضعف و عجز در تولید فرزند است «أعجزت» (سوره مائده، آیه ۳۱) نفی اقتدار مورد نظر است.

اعجاز از ریشه عجز بوده و به معنای بن و پایان یک شیء است (ابن فارس، احمد (۲۰۰۱)، م معجم مقایسه‌ی اللغة، ۲۳۴) به معنای درماندگی، ناتوانی، انتهای همه چیز است. (ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴) ه. ق، لسان العرب، ۲۸۷) عجز بر وزن فلس بوده یعنی ناتوان و اعجاز به معنای «عاجز کرده» آمده است. (قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۵۲) ه. ش،

قاموس قرآن، ۲۹۳) ریشه و اصل واژه معجزه تاخر از چیزی و وقوع آن به دنبال امری است ولی در عرف به معنای قصور و ناتوانی از انجام کاری متداول گردیده، (راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۷۲) ش، المفردات فی غریب القرآن) همچنین به معنای ضعف نیز آمده است که از دیگر معانی صحیح تر است. (فراهیدی، خلیل بن محمد (۱۹۸۸)، العین، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۲۱۵).

۲- لفظ اعجاز در قرآن

از ریشه کلمه اعجاز در قرآن ۳۷ مرتبه استفاده شده است (عبدالباقی، فؤاد (۱۳۷۴) المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، ۴۴۶). که نمونه آن در سوره قمر استفاده شده است «تَنزِعِ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ اعْجَازٌ نَّخْلٍ مُنْقَعَرٍ» (قمر، ۲۰) مردم را همچون تنه های نخل ریشه کن شده و از جا می کند.

همچنین در سوره «حاقه» چنین آمده است: «كَأَنَّهُمْ اعْجَازٌ نَّخْلٍ خَاوِيَةٍ» (حاقه، ۷) گویی آنها تنه نخل های میان تهی هستند.

هرچند که ریشه عجز با معانی گوناگون به صورت های مختلف بکار رفته اما نباید از نظر پنهان داشته باشیم که هیچ گاه لفظ «معجزه» در قرآن بکار نرفته است. در قرآن چهار کلمه به جای لفظ «معجزه» بکار رفته که همان معنای معجزه افاده می کند.

الف: در داستان حضرت موسی؛ (قصص / ۳۲)

ب: در داستان حضرت ابراهیم؛ (ابراهیم / ۱۱)

ج: در داستان حضرت صالح؛ (انبیاء / ۵)

د: در داستان حضرت عیسی؛ (آل عمران / ۴۹)

۳- معنای اصطلاحی اعجاز

أمر خارق العاده، مَقْرُونٌ بِالتَّحْدِي، مَصُونٌ عَنِ الْمُعَارَضَةِ؛ معجزه امری خارق عادت، مقرون به تحدی و محفوظ از معارضه است و آن یا حسی است مثل معجزات قوم بنی اسرائیل به خاطر کند ذهنی و کم عقلی آنها و یا معجزات امت پیامبر اکرم (ص) به خاطر عقل فراوان و کمال فهم آنان

سیوطی، جلال‌الدین عبدالرحمن (۱۳۸۰) الاتقان فی علوم القرآن، ۶۷. معجزه آن است که فردی ادعای منصبی از مناصب الهی می‌نماید، باید به عنوان گواه صدق گفتارش عملی را انجام دهد، کاری انجام دهد که فراتر، برتر و خلاف قوانین طبیعت که دیگران از انجام آن عاجز و ناتوان باشند. چنین عمل خارق العاده‌ای را معجزه و انجام چنین عملی را اعجاز می‌گویند. (خویی، سید ابوالقاسم (۱۳۷۵) بیان در علوم و مسائل کلی قرآن، ۵۷.)

معجزه کار شگفت، غیر طبیعی، امری خارق عادت و بیرون از نشئه ماده است با عنایت ویژه الهی که از قدرت بشر، قانون‌های عملی و یادگیری بیرون بوده و برای اثبات ادعای پیامبران بکار گرفته می‌شد و این به آن معنی نیست که معجزه مبطل امر عقلی و ضروری است. طباطبائی، محمد حسین، ۱۳۷۴، ۷۲.)

بعضی مفسران در لابه لای تفاسیر و علوم قرآن در خصوص معجزات انبیاء بحث نموده و معجزه را مقرون به تحدی، محفوظ از معارضه و خارق عادت دانسته‌اند و به حسی و عقلی بودن آن اشاره کرده‌اند که معجزات بنی اسرائیل را حسی قلمداد نموده و معجزات امت اسلامی را عقلی دانسته‌اند. - (طیب، سید عبدالحسین، ۱۳۷۸، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، ۴۶). قرآن کریم خود معجزه، نوری از ناحیه خداست که دیده‌های بینندگان را به تحیر و دهشت انداخته که همگان ناگزیر از پذیرش آن شده‌اند. خواجه نصیرالدین طوسی در تعریف معجزه می‌گوید: «هو ثبوت ما لیس بمعتاد أو هو نفی ما هو بمعتاد مع خرق العاده و مطابقه الدعوی» معجزه محقق نمودن و عملی کردن چیزی است که تحقق آن یک امر عادی نیست، سلب یا نفی چیزی است که عادی بوده، البته باید در اعجاز عملی صورت پذیرد که خارق العاده باشد، ضمن آنکه آن عمل باید مطابق با همان ادعای اولیه او نیز باشد. (علامه حلی، ۱۳۸۳، کشف المرار فی شرح تجرید الاعتقاد، ۲۷۵.)

در اینجا توجه به دو نکته ضروری است: اول «اعجاز» به هر صورت که باشد، ملازم با تأثیر، تسلط، تفوق و حکومت است. دوم: لغت «معجزه» در روایات اهل بیت، به معنای اصطلاحی بکار رفته است، لذا معلوم می‌شود که این لغت از زمان ائمه علیه السلام کاربرد داشته و به جای آیه استفاده می‌شد.

بخش دوم

الف: شرایط اعجاز قرآن

با توجه به تعاریفی که از معجزه ارائه شد برای معجزه بودن یک عمل شرایطی لازم است که آن عمل معجزه شناخته شود و اگر برای معجزه یکی از شرایط فراهم نشود به آن معجزه گفته نمی شود که برای اعجاز بایستی شرایط ذیل مهیا باشد.

۱- مطابقت با ادعا

مدعی نبوت آنچه را ادعا کرده باید همان نوع را انجام دهد، یعنی هر عملی را برای اثبات گفتارش انجام دهد. مثلاً اگر ادعای شفای فقیر نابینا را کرده، باید این عمل تحقق پذیرد. مدعی باید خرق عادت کند تا شاهد صدق ادعای آن منصب الهی باشد. - (طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان، ۳۹).

۲- تحدی

مبارزه و همسان طلبی در معجزات، مدعی نبوت لازم است تا دیگران را به مقابله و همانند آوری دعوت نماید و با انجام امری خارق العاده و اثبات عجز دیگران، ادعای خود را ثابت نماید. - (شریف لاهیجی، محمد بن علی، ۱۳۷۳، تفسیر شریف لاهیجی، ۲۱). مانند تحدی پیامبر (ص): «و إن کُنتُمْ فی رَیبٍ ممَّا نَزَّلْنَا عَلَی عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَ کُمْ مِن دُونِ اللَّهِ إِنْ کُنتُمْ صَادِقِینَ» (سوره بقره، آیه ۲۳) و اگر در آنچه بر بنده خود نازل کرده ایم شک دارید، پس - اگر راست می گوئید سوره ای مانند آن را بیاورید و گواهان خود را فرا خوانید» بنابراین هر کاری، گرچه بی مانند بوده و دیگران از انجام آن عاجز باشند، ولی اگر همراه تحدی و هماوردطلبی نباشد معجزه به شمار نمی آید. (التیبیان فی تفسیر القرآن، ۱۰۳).

مدعی نبوت لازم است تا دیگران را به مقابله و همانند آوری دعوت نماید و با انجام امری فوق العاده و اثبات عجز دیگران، ادعای خود را ثابت کند (خویی، ابوالقاسم، البیان، ۵۹).

۳- دخالت مدعی نبوت

اعمال و کارهایی می تواند معجزه به حساب آید که شخص مدعی نبوت آنها را برای

اثبات حقایق خود اقامه نماید بنابراین اموری گرچه بشر از انجام آن عاجز باشد مانند گردش ماه و خورشید معجزه به حساب نمی آیند چون بلاواسطه و از قبل در گردش بودند، پس نمی توان آن ها را معجزه به حساب آورد. - (مودب، رضا، ۱۳۷۹)، اعجاز قرآنی در نظر اهل عصمت و بیست نفر از علمای اسلام، ۲۳).

۴- مطابقت با شرع

اگر کسی مقامی را ادعا کند که با دلایل مسلم، قطعی و دینی کذب وی در ادعای چنین مقامی ثابت شود، در این صورت عمل به ظاهر خارق العاده ای که انجام می دهد دلیل بر صدق ادعای وی نبوده، معجزه نامیده نمی شود مانند ادعای پیامبری بعد از ختم رُسل. (همان، ۵۸).

۵- برخورداری از دفاع عقلی و شرعی

معجزه پدیده ای است که تنها از راه استدلال عقلی می توان آن را ثابت کرد و تعبد و تقلید در آن تأثیر ندارد. معجزه نباید مبطل امر عقلی و ضروری باشد باید مورد پذیرش شرع باشد. (بیان در علوم و مسائل کلی قرآن، ۵۸، الموضوعه القرآنیه، ۳۱۹).

۶- گواه بر صدق مدعا

عمل خارق العاده بایستی گواه بر صدق مدعا باشد نه گواه بر کذب او، اگر کسی منصبی را از ناحیه خداوند ادعا کند و عملی انجام دهد که دیگران از انجام آن عمل عاجز باشند در صورتی که این عمل شاهد و دلیل بر کذب و دروغ وی گردد، معجزه نامیده نمی شود. (همان، ۹۹).

۷- عاری از فنون

معجزه نباید به هیچ یک از علوم و فنون و هنرهای دقیق نظری و ... متکی بوده باشد. همچنین قابل تعلیم و تعلم نباشد. اگر کسی عملی انجام دهد که به یکی از علوم و فنون متکی باشد آن عمل معجزه نیست. اگرچه دیگران از انجام آن ناتوان بوده و شرایط دیگر اعجاز را دارا باشد. (همان)

۸- عجز دیگران

معجزه می بایست کاری باشد که دیگران بدون استعانت از خداوند متعال توان انجام

آن را نداشته باشند اگر معجزه امری باشد که دیگران با واسطه غیر و یا تعلیم و فراگیری آن کار را انجام دهند معجزه به شمار نمی آید. (قمی، علی بن ابراهیم، (۱۳۶۷)، ش، تفسیر قمی، ۱۳۰).

ب: وجوه اعجاز

قرآن کریم آخرین سروش آسمانی بر آخرین پیامبر خداست که جهانیان را به نور و کمال هدایت کرد. قرآن نه فقط یک کتاب بلکه یک معجزه و نشانه صدق پیامبر (ص) می باشد. از اینرو اعجاز قرآن از همان اوائل ظهور اسلام مورد توجه مسلمانان و مخالفان آنها قرار گرفت. اعجاز قرآن دارای ابعاد متفاوتی است که با گذشت زمان، وجوه فراوان تری از اعجاز قرآن حاصل می شود مثل فصاحت، بلاغت، اخبار غیبی، اعجاز بیانی، اعجاز ادبی، بلاغی و ... که در این بخش به بیان نظرات دانشمندان شیعی و اهل تسنن می پردازیم:

۹- از نظر بلاغت

فصاحت و بلاغت عبارت است از سلاست کلام و ارتباط معانی با یکدیگر و حسن نظم- (حسینی، شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد، ۱۳۶۳، تفسیر اثنا عشری، ۳۴). کلمات، حروف و موافقت کلام با فطرت و نداشتن تکلف در افاده مقاصد و به آسانی وارد شدن معانی در خاطر و استعمال کردن الفظی که شایسته افاده معانی مقصوده باشد. (فیض کاشانی، ملامحسن، ۱۴۱۸ ق، الاصفی فی تفسیر القرآن، ۵۳۳). اشتغال قرآن بر نظم و وزن عجیب و اسلوبی که غیر از اسلوب بلغاء و فصحا است، اسلوبی که در آن زمان معمول نبود و کاملاً بدیع و بی سابقه است. بلاغت و فصاحت سخن سرایان هیچ وقت به بلاغت قرآن نرسید و احدی از اهل بیان در این مطالب شک نکردند. (قرشی، سید علی اکبر، ۱۳۷۱ ش، قاموس قرآن، ۲۶۵). قرآن با بلاغتی القاء مطب می کند که دیگران از القاء مطلب و بیان آن عاجزند. (قرطبی، محمد بن احمد، ۱۳۶۴ ش، الجامع الاحکام القرآن، ۵۴-۵۲). برخی اعجاز بلاغی قرآن را در دو جنبه لفظی یا زیبایی و معنوی یا فکری علمی دانسته اند که قرآن کریم بشر را با آن تحدی کرده و دلالت معجزه را دلالت عقلی و استدلالی می دانند. (مطهری، مرتضی، ۱۳۸۳، یادداشتهای استاد مطهری، ۳۶۹).

قرآن تنها با اسلوب لفظ خود تحدی نمی کند بلکه با جهات معنوی خود نیز مانند جهات لفظی، تحدی و دعوی اعجاز می نماید. سازمان وسیع معارف اعتقادی، اخلاقی و قوانین عملی فردی و اجتماعی اسلام که اصول و کلیات آن در قرآن مجید است. تنظیم غیر قابل خدشه و تضاد و تناقض ناپذیر آن از عهده بشر بیرون است و خاصه به دست کسی که در شرایطی همانند شرایط زندگی پیامبر اکرم (ص) قرار گرفته باشد. - (قرآن در اسلام ۲۰۰) «أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيَهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَتٍ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» (هود آیه ۱۳). یا می گویند: این [قرآن] را به دروغ ساخته است، بگو اگر راست می گویند ده سوره مانند آن بیاورید و غیر از خدا هر که را می توانید فراخوانید. و «أَمْ يَقُولُونَ افْتَرِيَهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» (یونس، آیه ۳۸). یا می گویند: آن را به دروغ ساخته است؟ بگو اگر راست می گویند سوره ای مانند آن بیاورید و هر که را جز خدا می توانید، فراخوانید. می فرمایند: این دو آیه مکی هستند و در آنها به نظم و بلاغت قرآن تحدی شده بود. - (محلّی، جلال الدین، جلال الدین سبوطی، ۱۲۱۶ ق، تفسیر الجلالین، ۲۲۶). چون تنها بهره ای که عرب داشت مسئله سخن دانی و بلاغت عرب بود. زمان، چنان بلاغتی را قبل و بعد از ایشان سراغ ندارد ولی اینان دعوت قرآن را جز با شانه خالی کردن و اظهار عجز بیشتر پاسخ ندادند و هیچ راهی نیافتند. (فضل الله، سید محمد حسین، ۱۴۱۹، تفسیر من وحی القرآن، ۲۲۷). چنان که خود قرآن در این باره می فرماید: «أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَ مَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ» - (هود/۵)

آگاه باشید که آنان (منافقان) دلها را از خدا برمی گردانند تا خود را از او پنهان دارند آگاه باش آنان که جامه هایشان را بر سر می کشند [خدا] آنچه را نهفته و آنچه را آشکار، می داند او بر دل های حق محققا آگاه است.

این تحدی تا کنون ادامه دارد هنوز کسی نتوانسته کتابی نظیر آن بیاورد و اگر کسی به میدان آمده خود را رسوا و مفتضح نموده است (المیزان، جلد ۱، ص ۱۰۱ - مراجعه کنید به تفسیر هدایت، ۴۵۶). هر کس که بهره از عربیت و علم فصاحت و بلاغت داشته و کلمات فصحا و بلغاء عرب را تتبع نموده در صورتی که آیات قرآن را با آن ها مقایسه کند،

فصاحت ، بلاغت ، روانی ، سلاط ، شیرینی و ملاحظت قرآن به خوبی برای وی ظاهر می شود و در می یابد که هیچ کلامی از فصیح ترین شعراء و خطباء عرب حتی کلمات دیگر پیغمبر (ص) از مواعظ و خطب و کلمات قصار و همچنین خطب نهج البلاغه و کلمات سایر ائمه اطهار صلوات الله علیهم اجمعین (با این که در کمال فصاحت و بلاغت بوده)

نمی توانند در مقابل قرآن عرضه اندام بکنند اگر جمله ای از قرآن در میان صدها جمله از کلمات دیگر قرار گیرد مانند ستاره ای مجزا می درخشد ، تمام آیات ، جملات ، آن هم در لفظ و اسلوب و نظم کلام مرتب و روی میزان فصاحت و بلاغت استوار گردیده (بانوی اصفهانی، سیده نصرت امین، ۱۳۶۱ ش، مخزن العرفان فی تفسیر القرآن ۱۷۵). و این حقیقتی است راجع به جمیع الفاظ و معانی قرآن و اگر چنین کنند سلاست و حلاوت خود را از دست می دهند. - (رهنما، زین العابدین، ۱۳۴۶ ش، تفسیر راهنما، ۱۳).

۱۰- از جهت شخصی که بر او نازل شده (نبی امّی)

به راستی عجیب است که کتابی در چهارده قرن قبل بر زبان مردمی امّی و درس ناخوانده در میان مردمی بی سواد و منحط جاری شود و در عصر ترقی علوم حتی دانشمندان غیر مسلمان ممالک متمدن از خاور و باختر را را به تحسین و اعجاب وادارد تا ستایش های بسیار از محاسن و مزایای فراوان آن نمایند با آنکه دشمنان زیاد از همان ممالک و به ویژه دستگاه های تبلیغاتی آنها چندین قرن به توهین ، افتراء ، تهمت و ناسزا مشغول و اذهان عموم را درباره قرآن مشوب نموده مردم را از آن منصرف و نسبت به آن بدبین کرده باشند ، هم اکنون دولت های مقتدرشان در نابودی اسلام و قرآن می کوشند و با آن که مسلمانان ضعیف و فاقد تبلیغات منظم و مجهز دینی هستند این کتاب عجیب به خودی خود افکار را مسخر و دل ها را مجذوب نموده پیش می رود و پیروانش بدون هیچ طمع مادی همواره روز افزون می باشند . آیا این خود معجزه ای بزرگ و شگفت انگیز نیست؟! (نجفی، محمد جواد، ۱۳۹۸ق، تفسیر آسان، ۹۹). قرآن نیز بشر را ، به شخص رسول خدا که آورنده قرآن است ، تحدی کرده است ، به شخصی که امّی و درس ناخوانده و نزد کسی تعلیم ندیده بود و کتابی که او آورده ، هم الفاظش معجزه است هم معانی و محتوایش فوق العاده است . (بلاغی، سید عبدالحجت، ۱۳۸۶ ق، حجه التفاسیر و بلاغ

الاکسیر، ۳۹). خداوند در قرآن می‌فرماید: «قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيَّكُمْ وَلَا أَدْرَأْتُكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عَمْرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ» یونس/۱۶ بگو اگر خدا می‌خواست آن را بر شما نمی‌خواندم، و [خدا] شما را بدان آگاه نمی‌گردانید، قطعاً پیش از [آوردن] آن، روزگاری در میان شما به سر برده‌ام، آیا فکر نمی‌کنید؟

پیامبر (ص) سالها در بین مردم بود و برتری محسوسی بر دیگران نداشت تا آن که ادعای رسالت نمود و مردم را به آوردن همانند قرآن، تحدی و دعوت نمود و آنها از آوردن مانند آن عاجز شدند و فردی جرأت نکرد در مقام معارضه با آن برآید و هیچ عاقل و خردمندی یارای خود ندید که چنین کاری بنماید. از اینرو شخص پیامبر (ص) با آن ویژگی‌های شخصی که داشت مورد تحدی است که اگر کسی می‌تواند چنین قرآنی بیاورد. (تقفی تهرانی، محمد، ۱۳۸۹ ق، ۱۲۶).

این کتاب افکار فلاسفه و دانشمندان را به خود جذب و متفکرین شرق و غرب عالم را مبهور و متحیر ساخته است و این تفوق بر افکار و اندیشه‌ها تا قیامت ادامه خواهد داشت و پایان نخواهد پذیرفت و این خود از بزرگ‌ترین جنبه‌های اعجاز قرآن مجید است که به اراده الهی صورت پذیرفت. (فیض کاشانی، ملا محسن، ۱۴۱۸ ۵۱۴). «و إذا قضی امرأ فانما یقول له کُن فیکون» - (بقره/۱۱۷). و چون به کاری اراده فرماید فقط می‌گوید [موجود] باش پس [فورا موجود] می‌شود. آری قرآن خدای جهان هستی را این چنین توصیف می‌کند آیا برای یک فرد که امی و درس ناخوانده باشد و در یک محیط منحط و جاهلی زندگی کند، ممکن است که این چنین معارف دقیق علمی و حقایق جالب فلسفی را در آن چنان سطح عالی درک و بیان کند؟! (بیان در علوم و مسائل کلی قرآن، ۸۷).

۱۱- اعجاز علمی قرآن

تجلیل و تمجیدی که قرآن مجید از علم و دانش نموده نظیر آن در هیچ کتاب آسمانی دیگر یافت نمی‌شود. (قرآن در اسلام، ص ۵۵). قرآن بزرگترین معجزه تاریخ علمی در روی زمین است که از اول دنیا تا کنون نظیری نداشته و در آینده نیز نخواهد داشت، مراد از اعجاز علمی قرآن بیان آیاتی است که مشتمل بر رازگویی علمی باشد یعنی

مطلبی علمی که قبل از نزول آیه کسی از آن اطلاعی نداشته است. (رضائی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۸۳، ۲۷۴). به طوری که مدت ها بعد از نزول آیه مطلب علمی کشف شود و این مسأله علمی طوری باشد که با وسایل عادی که در اختیار بشر عصر نزول بوده قابل اکتساب نباشد. (تفسیر آسان، ۱۳۹۸، ۶۰، عاشورا، محمدبن طاهر، التحریر و التوید، ۱۸). امروزه کتاب های مستقلی در مورد اعجاز علمی قرآن نوشته شده است که بسیاری از آیات قرآن را موافق آخرین کشفیات علوم طبیعی و فلکی جدید تفسیر نموده اند. (رافعی، مصطفی صادق، ۱۳۶۱، ۱۹۵).

نه تنها مسلمان ها چنین مطالبی درباره قرآن گفته اند بلکه محققین اروپا و مستشرقین منصف نیز به این حقایق گواهی داده اند. واجب است اعتراف کنیم که علوم طبیعی، فلکی، فلسفه و ریاضیات که در اروپا اوج گرفت عموماً از قرآن اقتباس شده است. بلکه باید گفت: اروپا شهری برای اسلام است و کتاب های نوشته شده در طب جدید بر مبنای قرآن و اسلام است. (تفسیر نوین، ۶۱ و ۶۲). قرآن به واسطه آیه شریفه «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ» - (نحل/۸۹) و این کتاب را که روشنگر هر چیزی است و برای مسلمانان رهنمود، رحمت و بشارتگری است بر تو نازل کردیم. در قرآن تمام علوم که برای تکامل و قرب بشر نیاز است - (موسوی سبزواری، سید عبدالاعلی، ۱۴۰۹، ق، مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن، ۱۴۲).

همه مطالب فلسفی، اخلاقی، قوانین دینی، سیاسی و اجتماعی و هر چیز دیگری که انسان ها در مرحله عمل بدان نیازمندند، در خود جای داده است قرآن کریم خودش ضمن بقاء، همه معارفش را تضمین کرده و آن ها را نه تنها صالح برای تمامی نسل های بشر دانسته و عجیب است که تمام معارفش بر اساس فطرت و اصل توحید بنا شده است. (ترجمه المیزان، ۹۸). آیه شریفه «وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ» (انعام/۵۹) هیچ تر و خشکی نیست مگر آنکه در کتابی بیانگر، ضبط است. و آیات دیگر تحدی به علم و معرفت کرده است. (طنطاوی، سید محمد، التفسیر الوسیط للقرآن الکریم، ۱۴۴۱، ۲۶۷). چون هر کس در متن تعلیمات عالیّه اسلام سیر کند، اعم از آن کلیاتی که قرآن ذکر کرده و جزئیاتی که به مضمون آیه شریفه «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»

(حشر/۷) و آنچه را فرستاده [او] به شما داده آن را یاد بگیرید و از آنچه شما را بازداشت بازایستید. از پیامبر (ص) رسیده است که قرآن در بردارنده هر موضوعی اعم از کوچک و بزرگ می باشد. (سیوطی، جلال الدین، ۱۴۲۵، ۱۳).

۱۲- از نظر هماهنگی و سلاست قرآن از هرگونه تناقض و ناسازگاری

از جمله تحدی‌های قرآن، آن است که قرآن با آن وسعت و گستردگی در معارف و مطالب آن، نه تنها اختلاف و تناقضی در آن نمی توان یافت. (نخجوانی، نعمت الله بن محمود، ۱۶۱ همچنین مراجعه شود به قرشی، علی اکبر، ۱۳۷۷، تفسیر احسن الحدیث، ۷۳ و المیزان ۱۰۳). بلکه آیات آن همدیگر را تأیید می کنند و مکمل یکدیگرند. (طبری، ابوجعفر محمدبن جریر، ۱۴۱۴ق، جامع البیان فی تفسیر القرآن، ۱۱۴). خداوند می فرماید: «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَ كُو كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَوْ جُدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» (نساء/۸۲) آیا در [معانی] قرآن نمی اندیشند؟ اگر از جانب غیر خدا بود قطعاً در آن اختلاف بسیاری می یافتند. قانون حاکم در حیات مادی، قانون تحول و تکامل است از جمله انسان، افعال و آثار او که به کمک فکر و اندیشه شکل گرفته است و هر یک از ما خود را از روز قبل کامل تر می بیند. از طرفی قرآن هم به تدریج نازل شده و گاهی در مکه، گاهی در مدینه و در شرایط متفاوت ولی با این همه کوچکترین اختلافی در وضع و ترتیب مطالب آن دیده نمی شود. بلکه برخی مفسر برخی دیگر می باشد و اگر از نزد غیر خدا بود، همواره نظم الفاظ آن از نظر خوبی و حسن، دچار دگرگونی می شد و معنایش از نظر صحت و اتقان متغایر می گشت. قرآن مجید در تمام شئون و امور زندگی انسان‌ها به طور وسیع و دامنه دار وارد شده، در این موارد سخن گفته و تشریح و قانون گذاری نموده است، با این حال کوچک ترین اختلاف و تناقض در آن مشاهده نشده است. (مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن، ۱۳۲). قرآن در تمامی علوم وارد شده و با بهترین شیوه و در سطح عالی به بیان آنها پرداخته است و در بیان هیچ یک از علوم دچار ناسازگاری نشده است. (بلاغی نجفی، محمد جواد، ۱۴۲۰) ق، آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن، ۱۲) البته خود قرآن نیز در آیاتی بر این امر تأکید می نماید.

۱۳- منظر تمدن سازی (تشریح و قانون گذاری)

یکی دیگر از ابعاد اعجاز قرآن، تمدن آفرینی آن است. (قرطبی، محمد بن احمد، ۱۳۶۴ ش، الجامع لاحکام القرآن الکریم، ۵۴-۵۲). سنگ بنای تمدن عبارت است از قوانین شایسته اجتماعی، سازمان و تشکیلات اجتماعی و حکومتی سالم. ابعاد گسترده قرآن کریم بر کسی پوشیده نیست. یکی از این ابعاد حوزه تشریحی آن است بدین معنا که احکام شرعی قرآن دارای ویژگی هایی است که هیچ بشری قادر به عرضه هم آوری برای آن نیست. قوانین قرآن با عقل و فطرت سازگار است و به تمام جنبه های انسانی توجه دارد و در عین حال از هر گونه تناقضی مبرا است. با توجه به این اصول در می یابیم که اساس این تشریح دینی توحید است. (ترجمه المیزان، ۱۸۰).

قرآن مهم ترین نقش را در ایجاد تمدن سالم داشته است. چون سازنده ترین و شایسته ترین قوانین اجتماعی را ارائه کرده است. بهترین سازمان های اجتماعی و حکومتی را بر پا کرده، عادلانه ترین ارتباطات اجتماعی را شکل داده به تبعیضات نژادی قومی پایان داده، خشونت ها و جنگ های قبیله ای را پایان بخشیده و زمینه های رشد، تربیت و تعالی اجتماعی را پدید آورده است. (مواهب الرحمن فی تفسیر القرآن، ۱۳۲).

وجه دیگر در اعجاز عام قرآن مربوط به تبیین و ترسیم یک جامعه مدنی (مصطفوی، حسن، ۱۳۸۰، تفسیر روشن، ۱۳۳). بر اساس عدالت در قرآن است. اگر نظری به تمدن های آن زمان شود و شریعت های آن ها مورد ارزیابی و مقایسه قرار گیرد عظمت تمدن قرآن بیشتر روشن می گردد. اعجاز قرآن در تشریح ممتاز و به واسطه وحی الهی شکل گرفته است. (الاء الرحمن، ۱۳). این یک حقیقت مسلم و تاریخی است که قبل از طلوع خورشید تابناک اسلام دورانی بود تاریک، وحشت زا، مردمش در جهل و نادانی و انحطاط علمی و اخلاقی بودند. این ها قسمتی از عادات زشت عرب بود ولی زمانی که نور محمد (ص) در مکه درخشید و آفتاب اسلام از جزیره العرب سر زرد دل های تاریک مردم جاهلی با معارف الهی روشن و از آلودگی ها پاک گردید. یگانه پرستی جایگزین بت پرستی شد. نادانی جای خود را به دانش داد، رذایل اخلاقی به اوصاف نیک، اختلاف و دشمنی به محبت و دوستی مبدل گردید. ملتی متحد شکل گرفت که توانست نفوذ خود را در

سرتاسر جهان گسترش دهد. پرچم علم، تمدن و انسانیت و تقوا را در تمام دنیا به اهتزاز در آورد. (بیان در علوم و مسائل کلی قرآن، ۱۰۶). بی تردید قرآن برای گروه خاصی نازل نشده، بلکه کتابی جهانی است، «لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا» (فرقان/ ۱) تا برای جهانیان هشداردهنده ای باشد. بنابراین باید مراد خود را به نحوی عرضه دارد که همه انسان ها تا روز قیامت آن را درک کنند و به بهترین شکل، معارف عقلی و مفاهیم معنوی را برای توده مردم تبیین کنند. (محمد قاسمی، حمید، ۱۳۸۲، تمثیلات قرآن، ۱۰).

ویژگی های تشریفات قرآن عبارتند از نبود تناقض میان قوانین قرآن، سازگاری قوانین قرآن با عقل و فطرت، توافق قوانین قرآن با علم، جامعیت قوانین قرآن به گونه ای که همه ابعاد زندگی انسان را در بر گرفته و در هر زمان و مکانی پاسخ گوی نیازهای بشر می باشد. عرضه و نهادینه شدن قوانین آن در مدت بسیار کوتاه بیست و سه ساله، عرضه آن از زبان شخص درس ناخوانده، عرضه آن در فضایی که زمینه و شرایط لازم برای تدوین چنین قوانینی فراهم نبود از جمله مهمات می باشند.

<http://guran.Journal.com/science.index.php option.com>

۱۴- از نقطه نظر اخبار غیبی

خداوند در آیات بسیاری به خبرهای غیبی خود تحدی نموده است و به بشر اعلام کرده، اگر در آسمانی بودن این کتاب تردید دارید، کتابی نظیر آن، مشتمل بر اخبار غیبی بیاورید (المیزان ۱۰۱، معترک الاقران فی اعجاز القرآن، ۱۲). مانند «تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا...» (هود/ ۴۹) از خبرهای غیب است که پیش از آنکه آن را به تو وحی می کنیم تو و قومت هیچ از آن آگاه نبودید. همین طور آیات دیگری که سرگذشت های انبیاء گذشته و امت های آنها و آیاتی که از آینده خبر می دهد. (تفسیر آسان ۱۳۹۸ ق، ۳۲۳). یا حوادث بزرگ جهان اسلام را پس از نزول وحی ترسیم می کند و آن حوادث بعد از نزول واقع شده است. چنین آیاتی در قرآن تکرار شده است. اخباری که ظاهراً قبول آنها مشکل بود و با توجه به وضعیت اجتماعی آن وقت، صحیح به نظر نمی رسید ولی بعدها روشن شد که آنها صحیح و درست بوده است و همه آنها پس از مدتی به وقوع پیوسته، هیچ کدام از آنها خلاف واقع نگردیده است).

کتابادی، سلطان محمد، ۱۴۰۸ ق، تفسیر بیان، السعاده فی مقامات العبادہ، ۲۱۳). البته جای تردید نیست که این اخبار از غیب و پیشگویی است که جز طریق وحی، راهی بر آن نیست مانند پیش گویی پیروزی روم بر ایران، پیش گویی پیروزی اسلام در برابر دشمنان، پیش گویی سرنوشت ابولهب و همسرش و ... از این نمونه اند.

۱۵- از منظر بیان مطالب اخلاقی

قرآن کریم خود را کتاب تربیت، تزکیه و تهذیب معرفی کرده است. قرآن، آن چنان مطالب تربیتی و اخلاقی ارزشمند و فاضله ای را بیان کرده که خارق العاده است و از آن زمان تا کنون کتابی به زیبایی قرآن نیامده است.

قبل از عصر نزول قرآن، اخلاق و تربیت در پایین ترین سطح خود بود که معجزه ای بس مهم بود. (الآء الرحمن، ج ۱، ص ۱۴). پیامبر اکرم (ص) رسالت خود را در تمام مکارم اخلاقی عنوان نموده و خود را اسوه حسنه برای رسیدن به کمالات اخلاقی و انسانی توصیف نموده اند «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا» (احزاب/ ۲۱) قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا سرمشقی نیکوست برای آن کس که به خدا و روز بازپسین امید دارد و خدا را فراوان یاد می کند. پیامبر (ص) اسوه حسنه و نیکوست. یعنی بهترین رهبر و مونس یعنی مقتدی به است و می توان گفت خود آن جناب اسوه است بلکه در او صفتی است که جا دارد مردم به وی در آن صفت اقتدا کنند و آن عبارت است از مواساة؛ یعنی خود را برتر از مردم نمی داند. (تفسیر کشاف، ۵۳۱).

۱۶- از منظر آسان فهمی (همه فهمی)

یکی دیگر از ابعاد اعجاز قرآن، آسان فهمی قرآن است. قرآن شریف کانون آسانی هاست. (معتزک الاقران فی اعجاز القرآن، ج ۱، ص ۱۲). فهم، حفظ و قوانینش آسان است ضمن اینکه غنی ترین کتاب جهان است. (الجامع الاحکام القرآن، ۵۳-۵۴). این مسأله در سوره قمر چهار بار تأکید شده است «وَ لَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ» (قمر/ ۱۷) قطعاً قرآن را برای پندآموزی آسان کرده ایم، پس آیا پندگیرنده ای هست؟! فهم مقاصدش برای عامه و خاصه عمیق و آسان است. هر یک به قدر فهم خود چیزی از آن

می فهمد. (فخرالدین رازی، ابو عبدالله محمدبن عمر، ۱۴۴۰ ق، مفاتیح الغیب، ۳۰۱). ممکن است مراد از آن این باشد که حقایق عالیه و مقاصد بلندش را که بلندتر از افق فهم های عادی است در مرحله القاء در قالب عباراتی عربی آوردیم تا فهم عامه مردم آن را درک کند. هم چنان که این معنا از آیه «إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَ إِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلَىٰ حَكِيمٍ» (سوره زخرف/ ۳ و ۲) استفاده می شود. (ترجمه المیزان، ۶۱۳).

۱۷- صرفه

صرفه در لغت به معنی باز گرداندن و روی گرداندن چیزی از حالتی به حالت دیگر است (المفردات فی غریب القرآن، ص ۲۸۷)؛ مانند آیه شریفه: «صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ» (مجمع البیان فی التفسیر القرآن، ج ۲، ص ۱۳۵). خدا دل هایشان را [از حق] برگرداند. در اصطلاح نیز به معنی صرف و منع از ابطال و همانندآوری آیات قرآن است. (مجمع البیان فی التفسیر القرآن، ج ۲، ص ۱۳۵). با توجه به آیات تحدی که در قرآن کریم آمده است، خداوند مردم را به معارضه با قرآن طلبیده تا ده سوره و حتی یک سوره از سوره های مانند آن را از پیش خود بسازند. اما تاکنون کسی نتوانسته است چنین کاری کند. طرفداران نظریه صرفه می گویند: اینکه تاکنون مردم نتوانسته اند با قرآن معارضه کنند، علت آن فصاحت، بلاغت، نظم و اسلوب قرآن نبود، بلکه عامل اصلی آن بود که خداوند با قدرت خود فکر آنها را از این کار منصرف کرده و آن ها را از معارضه بازداشته است. یعنی خداوند مستقیماً در مسأله دخالت کرده و از معارضه مردم با قرآن جلوگیری نموده است. (التمهید فی علوم القرآن، ۱۴۰). آنها از این عمل تعبیر به «صرفه» می کنند که به معنای صرفه انصراف و منع می باشد. قائلین به صرفه در اصل مفهوم این اصطلاح اتفاق نظر دارند ولی در اینکه خداوند چگونه از معارضه مردم جلوگیری می کند راه های مختلفی را ارائه می دهند.

الف: خداوند از مردم سلب داعی می کند؛ به این معنی که عقول مردم را از اینکه به فکر معارضه با قرآن بیفتند باز می دارد و آنها از اندیشیدن در این باره منصرف می کند و در اراده آنها تصرف می کند که این معجزه پیامبر بود.

ب: خداوند علومی را که مردم برای معارضه با قرآن به آن احتیاج داشتند از آنها

سلب کرد.

ج: مردم هم داعی بر معارضه و علوم مورد نیاز آن را داشتند اما قدرت و توانایی معارضه از آنان سلب شده، و خداوند قدرت انجام معارضه را از آنها سلب کرده بود. نتیجه ای که از دیدگاه قائلین به صرفه گرفته می شود این است که قرآن از همین حروف و کلمات تشکیل شده و حروف و کلمات در اختیار همه قرار دارد و چون مواد خام در اختیار همه است ساختن جملاتی مانند قرآن محالات نخواهد بود، فقط احتیاج به علمی دارد که دستیابی به آن نیز از محالات نیست. زمانی که ما قائل شدیم به اینکه خداوند همه را از آوردن مانند قرآن باز می دارد و علوم لازمه را از آنها سلب می کند این صرفه شامل همه موجودات می شود.

۱۸- از منظر اعتدال در قرآن

قرآن روش اعتدال و میانه روی در پیش گرفته و از هر گونه افراط و تفریط اجتناب نموده و آن را برای انسان ها یک امر ضروری دانسته است. قرآن با زبان آسان از خداوند راه اعتدال و خالی از اعوجاج و روش دور از افراط و تفریط را می طلبد. قرآن در تمام ابعاد و امور زندگی راه اعتدال و میانه روی را در پیش پای می گذارد، برخی از جنبه های اعجاز اعتدال و میانه روی در قانون گذاری و دستورات اخلاقی در قرآن عبارتند از: اعتدال در عفو و بخشش، انتقام اعتدال در جنبه های مادی و معنوی، اقتصاد، اعتدال در انتخاب همسر و اعتدال در معاشرت. (بیان در علوم و مسایل کلی قرآن، ۱۳۷۴، ۱۰۸)

۱۹- از منظر جذابیت قرآن و آرامش بخشیدن به دل ها

وجه دیگر اعجاز قرآن کریم، زیبایی (تفسیر آسان، ج ۱، ص ۴۰) و جذابیت روحی و معنوی آن است که خردها را مجذوب و دل و جان ها را شیفته خود می سازد. (معتزک الاقرآن فی اعجاز القرآن، ۱۲). هیچ سخنی چه از نثر چه از نظم مثل قرآن نیست، قرآن زمانی که به گوش می رسد در خاطره ها لذت و شیرینی بیان و معنی به وجود می آورد. جان ها را بشارت می دهد. دل ها به وسیله آن باز و روشن می شود. (ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ۲۸).

تا این که از بهره اش آن گونه نصیبی بهره می برد که از نا آرامی دور می شود. تأثیر

قرآن در نفوس خوانندگان غیر قابل وصف است. قرآن تمام لهجه‌ها و لغت‌های چهل‌گانه عرب را که یگانه وسیله افتخار و غرور هر یک از صاحبان آنها بوده تحت الشعاع قرار داد. (تفسیر راهنما، ۱۳). و توانست چنین ساختمان بزرگ اجتماعی که اختصاص به قوم و نژاد معین نداشت تا سر حد وحدت و برادری جهانی به وجود آورد. در عصر و محیطی که جز جنبه حماسه شخصی و قومی و قبیله‌ای چیز دیگری در میان نبود. (ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن ۲۱). از همان لحظات نخستین سوره‌های کوچک قرآنی که نه متضمن امور غیبی نه دانش بشری و نه تشریحی است، تنها نفوذ و تأثیر آیات بود که عرب‌زبانان را مسحور کرد، جذب و گیرایی قرآن باعث ایمان آوردن آنها شد و این‌گونه اعراب را به دامان اسلام آورد. (قطب سید، ۱۳۵۹، آفرینش هنری در قرآن، ۲۵).

جذابیت و زیبایی قرآن، تأثیر آن بر نفوس بیگانگان و مستشرقان که در امر قرآن پژوهی قدم‌هایی برداشته‌اند مطرح شده و مورد اقرار و اعتراف آنان می‌باشد و این بخاطر زیبایی اسلوب و روش خاص و ممتاز قرآن است که جان‌شنوندگان را اسیر خود می‌سازد و همین جذابیت بی‌نظیر قرآن بود که مخالفان آن را سحر می‌دانستند و در برابرش سکوت اختیار می‌کردند. (زمانی، محمد حسن، ۱۳۸۸، مستشرقان و قرآن، نقد و بررسی آراء قم، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ سوم، ص ۳۰۵).

۲۰- اعجاز مطلق

اعجاز مطلق قرآن یعنی خطاب و حیانی و تحدی قرآن مجید برای انسان و اجنه نیست، برای گروه، طبقه و قشر خاصی نیست. (سبزواری نجفی، محمدبن حبیب الله، ارشاد اذهان الی تفسیر القرآن، ۳۱۳). عمومیت خطاب تحدی حکایت از آن دارد که خداوند همگان را به همانندآوری دعوت کرده است، لذا قرآن برای همه معجزه است و اختصاص به گروه خاصی ندارد، غیر از بلاغت قرآن، جهت خاص دیگری به تنهایی، مانند معارف، اخلاق و ... مورد نظر قرآن نیست چون هر یک از آن جهات را گروه خاصی از انس و جن می‌فهمند. (مغنیه، محمدجواد، بی‌نا التفسیر المبین، ۳۷۶).

۲۱- اعجاز در آهنگ، موسیقی و آفرینش های هنری قرآن

باید اعتراف کرد که انتخاب کلمات و حتی حروف در قرآن کریم برای معانی گوناگونی از لحاظ آهنگ و موسیقی کاملاً حساب شده است. (صادق رافعی، مصطفی، ۱۴۲۱، تاریخ العرب، بیروت، ۳۲۵). الفاظ قرآن در شدت و رخوت، ترقیق، تفتیح با معانی آن متناسب است. (طالقانی، سید محمود، ۱۳۶۲ش، پرتوی از قرآن ۱۰۱). نظم آهنگ و آژگانی قرآن چنان زیبا شکوهمند و ترکیب کلمات و حروف در قرآن بر اساس موسیقی خاص است که با معانی آن هماهنگ می باشد. آفرینش های هنری در قرآن سبک برجسته ای در قدرت حاضر آوردن صحنه ها و در تعبیر رویارویی دارد. انگار صحنه ها آماده است و در جلو دیدگان مجسم است. این مرحله عبارت است بود از بیان اعجاز بیان اعجاز قرآن از مجرا و قالب نقد ادبی و علم موسیقی جدید و تصاویر فنی بدیع که در مجموع به اعجاز هنری موسوم است. باید برای بررسی تعبیر این کتاب جلیل از راه و روش نوینی وارد شد و از بیان اصول همگانی، از جمال فنی و هنری قرآنی آن طور که هست به تلاش پرداخت و از سیمانگاری های مخصوص قرآن که امتیاز بخش این جمال است آن را از هر جمالی که تاکنون از ادبیات عرب یاد دارد ممتاز می گرداند و اعجاز فنی و هنری تفسیر می کند آن هم تفسیری که از این سیمانگاری های بی نظیر در قرآن کریم است یاری می شود. (آفرینش هنری در قرآن، ص ۴۹).

سید قطب درباره اعجاز هنری قرآن نظریات بدیعی دارد که کمتر در آثار دیگر قرآن پژوهان دیده می شود. بدین جهت باید او را کاشف اعجاز هنری قرآن دانست. از میان متقدمین تنها کسی که به گونه ای کم رنگ از این جنبه اعجاز سخن گفته عبدالقاهر جرجانی (۳۷۱ هـ) بوده است. از نظر او اولین باری که عرب با جمال هنری قرآن آشنا شد زمانی بود که در عمق احساساتش فرو رفت و جانش را تکان داد. (سید قطب، بی نا، مشاهده القیامه فی القرآن، ۸)

سید قطب با هدف به نمایش گذاشتن و به تصویر کشیدن نمایش هنری در قرآن، در سال ۱۹۳۹ میلادی به نگارش سلسله مقالاتی پرداخت که بعدها آن ها را به عنوان «التصویر الفنی فی القرآن» منتشر کرد. این کتاب از این جهت نیز معجزه است چون که با الفاظ

تصاویری بدیع آفریده که برای همگان قابل درک است او تصویر فنی را ابزاری دانشمند و خاص در اسلوب بیان قرآنی می‌داند. او می‌گوید قرآن معانی انتزاعی را به مدد تصاویر محسوس و خیال‌انگیز می‌نمایاند و بازار حالات نفسانی و حوادث محسوس و مناظر مورد نظر را چون نمونه‌های انسانی و طبایع بشری از طریق تصویر تفهیم می‌کند. (آفرینش هنری در قرآن، ص ۴۹).

تصویر عبارت است از قانون اساسی و زیربنایی در تعبیر و بیان قرآن، از دیدگاه سید، آفرینش تصاویر شگفت آور هنری قرآن، مهمترین وجه اعجاز قرآن است و مجموعه الفاظ و آیات ریشه در این تصویر آفرینی دارد. (تصویر فنی، ص ۵۸).

وجوه یاد شده، اهم وجوه اعجاز قرآن از نگاه مفسران و عالمان علوم قرآنی شیعه و اهل سنت بوده و بقیه وجوه یاد شده در نگاه آنان را می‌توان در این موارد ادغام دانست. آنچه مهم است و از ادبیات برخی از دانشمندان برداشت می‌شود این است که آنان درک واحدی از بحث وجوه اعجاز قرآن نداشته و اعجاز قرآن را در مواردی بیان داشته‌اند که شاید به عنوان وجه تحدی پیامبر اکرم (ص)، در میان مسلمانان صدر اسلام مسأله نبوده است، و ضرورت ایجاب می‌نماید که دانشمندان معاصر در جاودانگی قرآن نگاه جدیدی طرح نموده و جاذبه همیشگی آن را بیان نمایند.

روش تحقیق

روش علمی تحقیق حاضر با جمع آوری اطلاعات مستقیم از طریق قرآن، در پاره‌ای موارد استفاده از مطالب کتب مختلف در این زمینه، مقالات، رساله‌ها، سایت‌ها به جمع آوری مطالب پرداخته، لذا روشی که برای تحقیق این رساله برگزیده شده توصیفی، تحلیلی و کتابخانه‌ای بوده که به بررسی نقطه نظرات موافقان و مخالفان اعجاز عددی پرداخته است. روش گردآوری اطلاعات مربوط به این رساله: کتابخانه‌ای، ابزار گردآوری اطلاعات فیش برداری و به ندرت استفاده از پایگاه‌های اینترنتی می‌باشد.

نتیجه گیری

۱- چون اعجاز عددی بر پایه عدد، شمارش حروف، کلمات و آیات قرآن بنا شده است لازمه اش این است که اصول و پایه های آن ثابت و قطعی باشند تا نتایج صحیح و شمارش خالی از اشکال باشد. ولی اختلافات علمای علوم قرآن در تعداد آیات، جایگاه شماره آیات، اختلاف در قرائت قرآن، اختلاف و تناقض در رسم الخط قرآن باعث پیدایش نظرات گوناگون می گردد که هر کدام برای اثبات نظرات خود دلایل روایی دارند، بنابراین با سرفصل قرار دادن این نظرات تکیه بر یک نوع قرائت و رسم الخط و ترتیب آیات صحیح نیست.

۲- با توجه به نتایج حاصله از تحقیقات اعجاز عددی می توان گفت که نتایج، در برخی موارد صحیح می باشد و می توان از آن به عنوان شگفتی های قرآن یاد نمود، لازم به ذکر است که این نتایج فراگیر نیست و نمی شود آن را به کل قرآن تعمیم داد.

۳- بیان نتایج اشتباه، تکلف آمیز، غیرعلمی و مخالف با نص قرآن به واسطه اعجاز عددی نه تنها بر عظمت اعجاز قرآن نمی افزاید بلکه سبب تضعیف قرآن توسط شکاکان، مستشرقان و ملحدان می شود.

۴- از روش های محاسباتی تحقیقات اعجاز عددی قرآن، استفاده از روش حساب الجمل می باشد، این روش اقتباس شده از یهود در صدر اسلام بوده که فاقد جایگاه علمی، شرعی و عقلی است که نتایج حاصل از آن خدشه دار است.

۵- قرآن در پایان سوره کهف مردم را از پی گیری جزئیات در این داستان منع می نماید، از مردم انتظار دارد که نتایج و هدف داستان را مد نظر قرار دهند زیرا قرآن کتاب هدایت و راهنمایی بشریت به سر منزل کمال بوده و چنین تحقیقات ناقص هیچ کمکی به هدایت بشر نمی نماید.

۶- بدیهی است هر نوع تغییر در تعداد حروف، کلمات، آیات و رسم الخط با آراء مختلف هیچ تأثیری در وجوه اعجاز قرآن اعم از اعجاز بیانی، تشریحی و علمی ندارد، اگر هم داشته باشد بسیار محدود و ناچیز است ولی کوچک ترین تغییر در هر یک از موارد اختلافی باعث به هم ریختن کل محاسبات و نتایج حاصله در اعجاز عددی می گردد.

۷- آنچه در طول این مدت عنوان شده برخی از موارد جزئی در تحقیقات مورد تأیید بوده، شاید بتوان در آینده تحقیقات اعجاز عددی با نتایج علمی و ضابطه مند تر و دور از خطا و هرگونه اشتباه دست یافت.

محدودیت تحقیق

با توجه به اینکه کمتر کاری است که بدون مشکل انجام گیرد، لذا نارسایی‌هایی فرا روی این تحقیق بوده که در تأخیر و کیفیت آن نقش داشته است برخلاف آنچه که پیش بینی می شد در مراحل فراهم سازی با محدودیت‌هایی مواجه شدیم که مهم ترین آن‌ها عبارتند از:

عدم دسترسی به کتابخانه‌های بزرگ و ممانعت برخی از مسئولین کتابخانه از ورود به داخل مخازن جهت تورق کتب و استخراج مطالب

فقدان پیشینه مناسب که به صورت فنی و دقیق به موضوع پرداخته باشد.

عمده ترین مشکل، نبود کتابهایی در خصوص اعجاز عددی در کتابخانه‌های اطراف حتی داخل کشور است چون عمده تحقیقات در این زمینه در کشورهای عربی مسلمان صورت گرفته که تا کنون کتابهایشان ترجمه و در دسترس قرار نگرفته اند.

فهرست منابع

قرآن مجید

۱. ابن فارس ، احمد (۲۰۰۱) معجم مقاییس اللغة ، دار احیاء التراث العربی ، لبنان ، چاپ اول
۲. ابن منظور ، محمد بن مکرم ، (۱۴۱۴) هـ . ق ، لسان العرب ، دار صادر ، لبنان ، چاپ سوم
۳. بانوی اصفهانی ، سیده نصرت امین ، (۱۳۶۱) ، هـ . ش ، مخزن العرفان فی تفسیر القرآن ، چاپ اول ، تهران ، ناشر نهضت زنان مسلمان
۴. بانوی اصفهانی ، سیده نصرت امین ، بی جا ، مخزن العرفان فی تفسیر القرآن ، ناشر نهضت زنان مسلمان ، بی جا
۵. بلاغی ، سید عبدالحجت ، ۱۳۸۶ هـ . ق ، حجة التفاسیر و بلاغ الاکسیر ، انتشارات حکمت قم ، بی جا .
۶. بلاغی ، نجفی ، محمد جواد ، (۱۴۲۰) هـ . ق ، آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن ، قم ، ناشر بنیاد بعثت ، چاپ اول
۷. راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، (۱۳۷۲) هـ . ش ، المفردات فی غریب القرآن ، ترجمه سید غلامرضا خسروی ، تهران ، انتشارات مرتضوی
۸. رافعی ، محمد صادق ، (۱۳۶۱) هـ . ش ، اعجاز قرآن و بلاغت ، تهران ، بنیاد قرآن ، چاپ دوم
۹. سید قطب ، بی نا ، مشاهدة القيامة فی القرآن ، دارالشروق ، چاپ دهم
۱۰. سیوطی ، جلال الدین عبدالرحمن ، (۱۳۸۰) هـ . ش ، الاتقان فی علوم القرآن ، ترجمه سید مهدی حائری قزوینی ، تهران ، انتشارات امیر کبیر
۱۱. سیوطی ، جلال الدین عبدالرحمن ، (۱۴۰۴) هـ . ق ، تفسیر الدر المنثور فی تفسیر المأثور ، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی ، قم
۱۲. سیوطی ، جلال الدین عبدالرحمن ، (۱۴۲۵) هـ . ق ، معترك الاقران فی اعجاز القرآن ، قاهره ، ناشر ، دارالکفر العربی ، چاپ چهارم
۱۳. صادق رافعی ، مصطفی ، (۱۴۲۱) هـ . ق ، تاریخ العرب ، بیروت ، دارالکتب العلماء ، چاپ اول
۱۴. طباطبایی ، محمد حسین ، (۱۳۷۲) هـ . ش ، تفسیر المیزان ، ترجمه سید محمد باقر موسوی

- همدانی، چاپ پنجم، دفتر نشر انتشارات اسلامی
۱۵. طباطبایی، محمد حسین، (۱۳۷۴) ه. ش، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم
۱۶. طبری، ابوجعفر محمد بن جریر، (۱۴۱۲) ه. ق، جامع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، دار المعرفة، بیروت
۱۷. عبدالباقی، فؤاد (۱۳۷۴) ه. ش، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم، تهران، انتشارات مرتضوی
۱۸. عبدالجلیل العبادلة، حسن، (۲۰۱۰) م، تأسیل فکرة الاعجاز العددی، مجله جامعة الاسلامیة
۱۹. فخرالدین رازی، ابو عبدالله محمد بن عمر، (۱۴۴۰) ه. ق، مفاتیح الغیب، بیروت، ناشر دار احیاء التراث، چاپ سوم
۲۰. فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۹۸۸) م، العین، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، لبنان
۲۱. فیض کاشانی، ملا محسن، (۱۴۱۵) ه. ق، تفسیر صافی، قم، انتشارات الصدر
۲۲. فیض کاشانی، ملا محسن، (۱۴۱۸) ه. ق، الاصفی فی تفسیر القرآن الکریم، قم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول
۲۳. قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۱۷) ه. ش، قاموس قرآن، تهران، ناشر دارالکتب الاسلامیة، چاپ ششم
۲۴. قرشی، سید علی اکبر، (۱۳۵۲) ه. ش، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیة
۲۵. قرطبی، محمد بن احمد، (۱۳۶۴) ه. ش، الجامع لاحکام القرآن، تهران، انتشارات ناصر خسرو، چاپ اول
۲۶. قطب، سید، بی نا، مشاهدة القيامة فی القرآن، دار الشروق، چاپ دهم
۲۷. قطب، سید، (۱۳۵۹) ه. ش، آفرینش هنری در قرآن، ترجمه و تحقیق محمد مهدی فولادوند، تهران، ناشر بنیاد قرآن.
۲۸. گنابادی، سلطان محمد، (۱۴۰۸) ه. ق، تفسیر بیان، السعادة فی مقامات العبادة، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، چاپ دوم.